

Пономарев А. С.

ДУХОВНОСТЬ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ФАКТОР ГАРМОНИЗАЦИИ ОТНОШЕНИЙ ЧЕЛОВЕКА И ПРИРОДЫ

Ухудшение окружающей среды стало результатом безответственной хозяйственной деятельности людей и реально угрожает существованию нашей цивилизации. Устранить угрозу может гармонизация отношений человека и природы. Это ставит перед системой образования задачу по формированию экологического сознания и ответственности.

Ключевые слова: природа, реальная угроза, хозяйственная деятельность, гармонизация взаимоотношений, ответственность.

УДК 378.014: 656

*Романовський О. Г., Чеботарьов М. К.
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Просте спостереження за життям, діяльністю і поведінкою людей, різних людських угруповань і колективів дає безліч прикладів того, як часто їхні дії й поведінка аж ніяк не відповідають логіці, а то й етиці взаємовідносин. Більш того, нерідко трапляються випадки, коли дії й характер поведінки несуть пряму шкоду людині. Парадоксально, що вона це добре розуміє і цілком свідомо діє чи поводить себе всупереч логіці. Можна було б вибачити свідомо обрану цією людиною лінію поведінки, коли її наслідки стосуються самої людини. Але дуже часто негативні наслідки позначаються на інших людях та на стані зовнішнього природного середовища, завдають йому непоправної шкоди.

Елементарний аналіз подібних ситуацій переконливо свідчить про те, що в основі таких дій і поведінки лежить повна безвідповідальність виконавця. Про неї часто говорять як про одну з хиб сімейного виховання, забуваючи, що сам виховний процес відбувається протягом практично всього активного трудового життя людини. Особливо важливу роль при цьому повинна відігравати система професійної підготовки, насамперед вища школа. Адже, на наше переконання, професійна відповідальність фахівця має розглядатися як невід'ємна складова його професійної і соціальної компетентності.

Далеко не випадково один з видатних філософів минулого століття Мераб Мамардашвілі розглядав проблему відповідальності сучасної людини як одного з

невід'ємних атрибутів її буття, її обов'язку «докладати зусилля і підтримувати зусилля» [3, с. 313]. Виховна роль освіти, в тому числі у сфері формування й розвитку відповідальності полягає і у тому, що, як ми писали раніше, «глибоке осмислення проблеми людської відповідальності відкриває можливість дійти висновку, що вона має розглядатися не тільки як соціально-психологічна, але й як духовно-соціальна проблема» [4, с. 104].

Надзвичайно складна і багатоаспектна сутність феномену духовності як однієї з визначальних атрибутивних характеристик людини та її внутрішнього світу дозволяє стверджувати, що вона активно сприяє розвитку моральності, культури та відповідальності. Тому процес формування і розвитку духовності й відповідальності студентів повинен носити цілісний характер та утворювати надійну основу їхнього особистісного розвитку і професійної компетентності. Відповідальність же виступає невід'ємною складовою обох цих утворень.

Сьогодні людство переживає вкрай складні часи історії свого існування. Навколишнє природне середовище, невід'ємною частиною якого є людина і яке виступає простором її життєдіяльності, опинилося у стані жорсткої конкуренції з людиною та її діяльністю. Справа в тому, що ця діяльність здебільшого має здатність наносити істотну шкоду природі, а вона змушена захищатися. Одним з результатів її захисту стають загрозливі й незворотні кліматичні зміни, перш за все глобальне потепління. Тільки за останні 50 років в 5 разів збільшилася кількість таких стихійних лих, як землетруси, повені й посухи, торнадо тощо.

Страшною бідою для людства стала пандемія коронавірусу Covi-19, яка відразу з моменту своєї появи набула глобального характеру і тільки на момент підготовки статті (кінець жовтня 2020 р.) охопила понад 42 мільйони осіб. Існує кілька теорій, які прагнуть пояснити природу і причини цих та багатьох інших цілком реальних загроз самому існуванню людини як біологічного виду та людської цивілізації, можливо унікальному утворенню у світі. А це утворення виникло в процесі складної еволюції природи, а пізніше й живої матерії, яка в процесі надзвичайно складної і тривалої, протягом мільйонів років еволюції призвела до появи людини.

Не зупиняючись на різних теоріях, ми стверджуємо, що причина ситуації, яка склалася, полягає у жадібності людей, їхній безвідповідальності й прагненні отримувати максимальний зиск від використання природних ресурсів при мінімальних зусиллях на збереження й відновлення природи. Як чітко пише у зв'язку з цим О. Р. Костенко, «відповідальність є однією з найважливіших якостей особистості, котра в XXI столітті стає провідною морально-вольовою рисою, оскільки від неї залежать позитивні соціально-економічні перетворення, інтелектуальний і духовний потенціал націй, збереження гармонійних взаємовідносин людини і природи, збереження життя на Землі» [2, с. 182].

Цілком погоджуючись з думкою автора, вважаємо за необхідне, тим не менш, спеціально підкреслити, що формування і подальший розвиток такої риси, як відповідальність майбутнього фахівця будь-якого профілю підготовки має розглядатися як надзвичайно важливе завдання в загальній системі цілей і завдань педагогіки вищої школи. З цього приводу ми писали, що «у формуванні відповідальності студента, перш насамперед соціальної відповідальності, істотну роль відіграють цілеспрямоване виховання, соціалізація і особистісний розвиток». При цьому спеціально підкреслювалася думка, про те, що «водночас відбувається розвиток його культури та всіх її основних компонентів. Слід підкреслити, що цей розвиток утворює своєрідні зворотні зв'язки». Система цих зв'язків посилює розвиток і культури, і відповідальності [5, с. 39].

Сьогодні при аналізі техногенних та антропогенних аварій і катастроф часто вживають відносно нейтральне словосполучення «особистісний фактор» при визначенні причин цих явищ, хоча в дійсності в основі їхніх причин лежать елементарна безвідповідальність або професійна некомпетентність, яка межує з безвідповідальністю. Особливістю сучасних потенційно небезпечних об'єктів є те, що помилкова дія навіть однієї людини може спричинити катастрофічні наслідки глобального характеру. Яскравим прикладом слугує катастрофа на Чорнобильській АЕС.

Цікавою є думка Г. П. Васяновича, що «усвідомлення відповідальності, сила внутрішнього переконання орієнтує на виконання наказу, закону». За його словами, ці риси «утримують від проступку навіть більш надійно, ніж зовнішній примус». Адже «відповідальність – це ніби міст між голосом розуму, що виражає суспільно санкціоновану точку зору, і рухом почуттів, що фіксують при цьому власні індивідуальні схильності й інтереси». Отже, «відповідальність – це той важливий механізм, через який суспільні стосунки проникають в індивідів і стають змістом їх життєдіяльності» [1, с. 137].

Таким чином, формування і розвиток відповідальності постає не просто одним із завдань вищої школи, а її прямим обов'язком. Тому його слід вважати серйозною педагогічною проблемою, визначальною умовою успішного і досить ефективного розв'язання якої виступає перш за все розвинена відповідальність педагога. Ця відповідальність має розглядатися як його системна багатогранна особистісна характеристика. Тому вона вимагає глибоких як теоретичних, так і експериментальних досліджень, а також розробки і впровадження в педагогічну практику надійних методів розвитку відповідальності у студентів. Психологічні основи цих методів розглядає М. В. Савчин [6].

Освітня практика переконливо свідчить, що для ефективного розв'язання цього завдання його доцільно включити в загальну систему навчально-виховної роботи кожної кафедри і кожного викладача. Ще один досить дійовий метод розвитку відповідальності студентів виступає, на наш погляд, раціональна організація самостійної їхньої роботи при

належному контролю її результатів. Важливо, що вона водночас сприяє розвитку у них інтересу до навчання і навичок самовиховання та управління своєю діяльністю і поведінкою. Вкрай ефективним методом розвитку відповідальності виступає також прищеплення студентам навичок системного мислення. Воно сприяє виробленню у них як цілісного утворення професійної і соціальної відповідальності. Доцільно також для розвитку відповідальності студентів використовувати їхні лідерські якості, креативні здібності та особистісний потенціал.

Список літератури: 1. Васянович Г. П. 2. Костенко О. Р. Аналіз психологічних аспектів дослідження відповідальності в зарубіжній і вітчизняній літературі // Психологічні науки: Зб. наук. пр. – Т. 2. – Вип. 7. – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2011. – С. 176-182. 3. Мамардашвили М. К. Европейская ответственность // Как я понимаю философию. – М.: Прогресс; Культура, 1992. – С. 311-319. 4. Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К. Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця: Навч.-метод. посібник. – Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 2012. – 220 с. 5. Пономарьов О. С., Середя Н. В. Чеботарьов М. К. Відповідальність як педагогічна категорія: Навч.-метод. посібник. – Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 2013. – 172 с. 6. Савчин М. В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості. – К., 1997.

Bibliography (transliterated): 1. Vasyanovy`ch G. P. 2. Kostenko O. R. Analiz psy`xologichny`x aspektiv doslidzhennya vidpovidal`nosti v zarubizhnij i vitchy`znyanij literaturi // Psy`xologichni nauky`: Zb. nauk. pr. – T. 2. – Vy`p. 7. – My`kolayiv: MNU im. V.O. Suxomly`ns`kogo, 2011. – P. 176 – 182. 3. Mamardashvy`ly` M. K. Evropejskaya otvetstvennost` // Kak ya pony`mayu fy`losofy`yu. – M.: Progress; Kul`tura, 1992. – S. 311-319. 4. Ponomar`ov O. S., Chebotar`ov M. K. Vidpovidal`nist` v sy`stemi profesijnoyi kompetentnosti faxivcya: Navch.-metod. posibny`k. – Xarkiv: Pidruchny`k NTU «XPI», 2012. – 220 p. 5. Ponomar`ov O. S., Sereda N. V. Chebotar`ov M. K. Vidpovidal`nist` yak pedagogichna kategoriya: Navch.-metod. posibny`k. – Xarkiv: Pidruchny`k NTU «XPI», 2013. – 172 p. 6. Savchy`n M. V. Psy`xologichni osnovy` rozvy`tku vidpovidal`noyi povedinky` osoby`stosti. – K., 1997.

Романовський О. Г., Чеботарьов М. К.

РОЗВИТОК ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Розглянуто сенс феномену відповідальності та обґрунтовано необхідність її формування і прищеплення студентам. Це є завданням вищої школи в системі професійної підготовки. Показано, що відсутність і навіть низький рівень відповідальності призводять до

вкрай небезпечних негативних наслідків, порушують гармонію відносин людини і навколишнього природного середовища, створюють реальну загрозу існуванню людської цивілізації. Наведено методи формування відповідальності.

Ключові слова: відповідальність, професійна підготовка, вища школа, природне середовище, реальність загроз, взаємовідносини людини і природи.

Romanovskyi O. H., Chebotarev N. K.

DEVELOPING STUDENT RESPONSIBILITY AS THE MOST IMPORTANT TASK OF HIGHER SCHOOL

The meaning of the phenomenon of responsibility is considered and the necessity of its formation and inculcation in students is substantiated. It is one of the tasks of higher education in the vocational training system. It is shown that the absence or low level of responsibility leads to very dangerous negative consequences, violates the harmony of relations between man and the external natural environment, and creates a real threat to the existence of human civilization. Methods of formation of responsibility are given.

Key words: responsibility, professional training, high school, natural environment, reality of threats, relationship between man and nature.

Романовский А. Г., Чеботарев Н. К.

РАЗВИТИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СТУДЕНТОВ КАК ВАЖНЕЙШАЯ ЗАДАЧА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Рассмотрен смысл феномена ответственности и обоснована необходимость ее формирования и привития студентам. Оно является одним из заданий высшей школы в системе профессиональной подготовки. Показано, что отсутствие или низкий уровень ответственности приводят к очень опасным негативным последствиям, нарушают гармонию отношений человека и внешней природной среды, создают реальную угрозу существованию человеческой цивилизации. Приведены методы формирования ответственности.

Ключевые слова: ответственность, профессиональная подготовка, высшая школа, природная среда, реальность угроз, взаимоотношения человека и природы.

УДК 314.02

Скляр В. М.